

1. แผนงานวิจัย : การคุ้มครองและบริหารจัดการทรัพยากรพันธุกรรมพืช ตามกรอบกฎหมายภายในและระหว่างประเทศ
2. โครงการวิจัย : วิจัยและพัฒนาการควบคุมการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพืชอนุรักษ์และพืชที่ใกล้สูญพันธุ์เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
- กิจกรรมที่ 1 : การศึกษา วิจัย วิเคราะห์สถานภาพพืชอนุรักษ์และพืชที่ใกล้สูญพันธุ์
3. การทดลองที่ 1.6 : การศึกษาวิธีการ และขั้นตอนในกระบวนการตรวจปล่อยพืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ในช่องทางต่างๆ
- Study on Import and Export Procedures for Conserved Plant (Orchidaceae) in Various Routes.

4. คณะผู้ดำเนินงาน

- หัวหน้าการทดลอง : นางสาวสุมาลี ทองดอนแอ สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช
- ผู้ร่วมงาน : สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช
- นางสาวดวงเดือน ศรีโพทา
- นางยอดหญิง สอนสุภาพ
- นางสาวรัชชณา สารภิรม
- นางปวีณา ทะรักษา
- นายพรเทพ ท้วมสมบูรณ์

5. บทคัดย่อ

การศึกษารูปแบบและขั้นตอนกระบวนการตรวจปล่อยพืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ในช่องทางต่างๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดมาตรการกำกับดูแลการค้ากล้วยไม้ในช่องทางต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยดำเนินการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการนำเข้าส่งออกซึ่งกล้วยไม้ในช่องทางต่างๆ ได้แก่ ทางบกโดยรถไฟและรถยนต์ ทางเรือ ทางอากาศหรือทางเครื่องบิน และดำเนินการสำรวจการค้ากล้วยไม้บริเวณตลาดการค้าชายแดน และตลาดไม้ดอกไม้ประดับภายในประเทศ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการในการนำสินค้าหรือกล้วยไม้เข้าหรือออกไปต่างประเทศหากผ่านช่องทางที่เป็นจุดผ่านแดนถาวร ไม่ว่าจะผ่านทางบก ทางเรือ หรือทางอากาศ โอกาสที่จะมีการลักลอบนำเข้าส่งออกกล้วยไม้มีน้อยมาก เนื่องจาก ณ จุดผ่านแดนถาวรมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้า ส่งออกครบถ้วนทุกหน่วยงาน มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจน กรณีลักลอบที่พบส่วนใหญ่เป็นการตั้งใจสำแดงเท็จของผู้ประกอบการผู้นำเข้าส่งออก พบในการขนส่งสินค้าทางเรือ หรือการขนส่งสินค้าทางไปรษณีย์ระหว่างประเทศ สำหรับช่องทางที่เป็นจุดผ่านแดนชั่วคราว จุดผ่อนปรน และช่องทางตามธรรมชาติ พบมีการลักลอบนำกล้วยไม้ป่าเข้ามาในประเทศจำนวนมากและมีการส่งต่อไปยังตลาดไม้ดอกไม้ประดับภายในประเทศ โดยเฉพาะช่องทางตามธรรมชาติ เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายอย่าง ได้แก่ อัตราค่าลัง ความรู้และความเข้าใจของพนักงานเจ้าหน้าที่ ลักษณะภูมิประเทศ

นโยบายการค้าในพื้นที่ และปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ดังนั้น แนวทางในการปรับปรุงการควบคุม กำกับ ดูแลการค้าพืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ ควรมีการให้ความรู้กับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลการนำสินค้าผ่านแดน เพื่อให้การค้ากล้วยไม้ผ่านแดนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมาย มีการจัดทำแผนป้ายประชาสัมพันธ์บริเวณจุดผ่านแดนต่างๆ ให้ความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมาย บทกำหนดโทษ รวมถึงขั้นตอนวิธีการขออนุญาตนำกล้วยไม้ผ่านแดนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบ และควรมีการให้ความรู้กับบริษัทขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ ได้แก่ บริษัทไปรษณีย์ การรถไฟไทย บริษัทเดินรถโดยสาร และบริษัทขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ เพื่อให้มีความรู้และดำเนินการได้ถูกต้องตามกฎหมาย และเพื่อมิให้เป็นเครื่องมือของผู้ที่ลักลอบค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมาย

6. คำนำ

ประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงประเทศไทยเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายของกล้วยไม้ แหล่งใหญ่ของโลก พืชในวงศ์กล้วยไม้ (Orchidaceae) ทั่วโลกมีประมาณ 28,000 ชนิด ประเทศไทยเป็นแหล่งแพร่กระจายพันธุ์ของกล้วยไม้ประมาณ 1,500 ชนิด ซึ่งกล้วยไม้หลายชนิดอยู่ในสถานภาพใกล้สูญพันธุ์เนื่องจากการค้าระหว่างประเทศ จึงอยู่ในการควบคุมของอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์หรืออนุสัญญาไซเตส และเป็นพืชอนุรักษ์ตามพระราชบัญญัติพันธุ์ พ.ศ. 2518 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งจัดอยู่ในบัญชีที่ 1 และ 2 จากข้อมูลสถิติการค้าจากเว็บไซต์ CITES มีกล้วยไม้จำนวน 9,577 ชนิดที่มีสถิติการค้าระหว่างประเทศในจำนวนนี้มี 1,878 ชนิด ที่มีการค้าจำนวนมากรวมแล้ว 90 เปอร์เซ็นต์ ของทุกชนิดที่มีการค้า สำหรับประเทศไทยมีการค้ากล้วยไม้จำนวน 800 ชนิด (<https://trade.cites.org/>) พืชในวงศ์กล้วยไม้เป็นที่นิยมในตลาดไม้ดอกไม้ประดับและนักสะสมพืชแปลกหายาก เนื่องจากกล้วยไม้มีลักษณะลำต้นและดอกที่สวยงามมีความแตกต่างกันในแต่ละชนิด บางชนิดมีกลิ่นหอม บางชนิดโตช้า จึงทำให้มีการนำต้นกล้วยไม้ออกมาจากป่าเพื่อทำการค้าโดยตรงหรือใช้เป็นพ่อ-แม่พันธุ์ในการปรับปรุงพันธุ์ ทั้งที่เป็นการค้าภายในประเทศและต่างประเทศ ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 และที่แก้ไขเพิ่มเติม กำหนดให้ผู้ที่จะนำเข้าส่งออกกล้วยไม้ระหว่างประเทศต้องได้รับหนังสืออนุญาต (CITES Permit) จากอธิบดีกรมวิชาการเกษตรหรือผู้ซึ่งอธิบดีมอบหมาย หากผู้ใดฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามมีโทษจำคุกไม่เกินสามเดือนหรือปรับไม่เกินสามพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ สำหรับช่องทางในการทำการค้ากล้วยไม้ระหว่างประเทศมีหลายรูปแบบ ได้แก่ ทางเรือ ทางรถ และทางอากาศ การค้าในช่องทางดังกล่าวมีทั้งที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย

จากการศึกษาการค้ากล้วยไม้ป่าตามแนวชายแดน ของกลุ่มวิจัยอนุสัญญาไซเตสด้านพืช เพื่อตรวจสอบติดตามและควบคุม ไม่ให้มีผลกระทบเสียหายต่อประชากรของชนิดพันธุ์ในธรรมชาติ ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 ผลการสุ่มสำรวจการค้ากล้วยไม้ป่าตามตลาดการค้าพืชป่าตามแนวชายแดนบริเวณจุดผ่านแดนถาวรจุดผ่านแดนชั่วคราวและจุดผ่อนปรนในเขตภาคเหนือ 7 แห่ง ภาคตะวันตก 2 แห่ง ภาคใต้ 2 แห่ง ภาคตะวันออก 4 แห่ง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 12 แห่ง พบที่มีการค้ากล้วยไม้ป่าจำนวนมากและจากข้อมูลผลการดำเนินคดีการจับกุมการค้ากล้วยไม้ป่าตามแนวชายแดนจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ ด้านตรวจพืช ด้านศุลกากร

และด่านป่าไม้ พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นชนิดพันธุ์พืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ ที่เป็นการนำเข้ามาจากประเทศเพื่อนบ้าน กล้วยไม้ที่พบสามารถจำแนกได้ประมาณ 49 สกุล 141 ชนิด บางแห่งที่ทำการศึกษาค้นคว้าพบมากถึง 80 ชนิด (ดวงเดือน, 2552) นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาและพัฒนาระบบการควบคุมการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพืชอนุรักษ์ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 พบว่าถึงแม้จะมีระบบหนังสืออนุญาตในการควบคุมการค้าระหว่างประเทศ แต่ยังคงพบปัญหาการค้าสัตว์ป่าและพืชป่าที่ผิดกฎหมายโดยเฉพาะการค้าภายในประเทศซึ่งประเทศไทยก็ประสบปัญหาเช่นนี้เช่นกัน โดยเฉพาะชนิดพืชอนุรักษ์ที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศและไม่มีกฎหมายภายในประเทศที่ควบคุมการค้าต้นที่มาจากป่าซึ่งจะส่งผลให้ชนิดพันธุ์เหล่านี้สูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติได้ (ดวงเดือน, 2556)

การทำการค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมายนอกจากส่งผลกระทบต่อสถานภาพความเสี่ยงต่อการใกล้สูญพันธุ์ของกล้วยไม้ในธรรมชาติยังส่งผลกระทบต่อภาพพจน์ของประเทศในด้านประสิทธิภาพการกำกับดูแลการค้าพืชอนุรักษ์หรือพืชในบัญชีแนบท้ายอนุสัญญาไซเตส ดังนั้นเพื่อให้การกำกับดูแล การนำเข้าส่งออกพืชในวงศ์กล้วยไม้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยกระบวนการตรวจปล่อยสินค้าของพืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ในช่องทางต่างๆ เพื่อนำมากำหนดมาตรการการกำกับดูแลการค้ากล้วยไม้ในช่องทางต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

7. วิธีดำเนินการ

- อุปกรณ์ : - พืชวงศ์กล้วยไม้ และเส้นทางการเคลื่อนย้ายสินค้า

- วิธีการ :

1. การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ: ศึกษา รวบรวมข้อมูลวิธีการ ขั้นตอนในการตรวจปล่อยสินค้าในช่องทางต่างๆ จากแหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสารวิชาการ วารสาร ผลงานวิจัย รวมทั้งเว็บไซต์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดจุดที่จะทำการศึกษา ได้แก่ จุดผ่านแดนถาวร ชั่วคราว จุดผ่อนปรน ท่าอากาศยานนานาชาติ ไปรษณีย์ ท่าเรือ เป็นต้น
3. เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ: เก็บรวบรวมข้อมูล ในพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ตลาดการค้าภายในประเทศ ตลาดการค้าชายแดน จุดต่างๆ สนามบิน ท่าเรือ ฯ
4. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา
5. สังเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษา

- เวลาและสถานที่ : ตุลาคม 2558 – กันยายน 2560

- กลุ่มวิจัยอนุสัญญาไซเตสด้านพืช สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร
- ตลาดการค้าไม้ดอกไม้ประดับภายในประเทศและตลาดการค้าชายแดน และจุดผ่อน
- สนามบินนานาชาติ ที่ทำการไปรษณีย์ สถานีรถไฟ ท่าเรือ

8. ผลการทดลองและวิจารณ์

8.1 ผลการสำรวจข้อมูลการตรวจปล่อยกล้วยไม้

ประเทศไทยมีเส้นทางการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศหลายช่องทาง ได้แก่ การขนส่งทางบก การขนส่งทางเรือ และการขนส่งทางอากาศ ซึ่งการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศทางบกและทางเรือจะเป็นการขนส่งสินค้าผ่านพรมแดนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน มีจำนวน 31 จังหวัด 94 ช่องทาง โดยจุดผ่านแดนมี 5 ประเภท ดังนี้

1. **จุดผ่านแดนถาวร** เป็นจุดผ่านแดนที่เปิดขึ้นเพื่อการค้าสัญจรไปมาและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นด่านชายแดนที่มีความพร้อมมากที่สุดในการรองรับการค้าชายแดน เนื่องจากมีอาคารสถานที่และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าส่งออกมาอำนวยความสะดวก

2. **จุดผ่านแดนชั่วคราว** เป็นจุดผ่านแดนที่มีผู้ร้องขอให้กระทรวงมหาดไทย โดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีให้เปิดเป็นการชั่วคราวเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

3. **จุดผ่อนปรนพิเศษ** เป็นจุดที่เปิดขึ้นเป็นกรณีที่มีวัตถุประสงค์ทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว โดยอนุญาตให้ประชาชนของทั้งสองประเทศเท่านั้นที่เดินทางสัญจรไปมาและซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า คือจุดผ่อนปรนพิเศษด่านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และจุดผ่อนปรนช่องสายตะกู ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์ ชายแดนไทย-กัมพูชา

4. **จุดผ่อนปรน** เป็นจุดที่เปิดขึ้นเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระดับท้องถิ่น และอนุญาตให้ประชาชนประเทศเพื่อนบ้านสัญจรเข้ามาเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าอุปโภคบริโภคระหว่างกัน โดยกำหนดระเบียบการสัญจร ประเภทของสินค้า มูลค่าสินค้า ระยะเวลาเปิดปิด มาตรการควบคุมการเดินทางเข้าออกเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด

5. **ช่องทางตามธรรมชาติ** เป็นจุดที่ประชาชนของทั้งสองประเทศใช้ผ่านเข้าออกไม่เป็นทางการ เป็นไปตามธรรมชาติและลักษณะภูมิประเทศโดยมิได้มีหลักฐานรับรองจากทางราชการทั้งสองฝ่าย

ประเทศไทยมีชายแดนติดกับ 4 ประเทศ ดังนี้

- ด้านประเทศกัมพูชา 17 แห่ง (จุดผ่านแดนถาวร 6 แห่ง จุดผ่อนปรน 10 แห่ง และจุดผ่านแดนชั่วคราว 1 แห่ง)
- ด้านประเทศสปป.ลาว 48 แห่ง (จุดผ่านแดนถาวร 19 แห่ง และจุดผ่อนปรน 29 แห่ง)
- ด้านประเทศเมียนมา 20 แห่ง (จุดผ่านแดนถาวร 5 แห่ง จุดผ่อนปรน 13 แห่ง จุดผ่อนปรนพิเศษ 1 แห่ง และจุดผ่านแดนชั่วคราว 1 แห่ง)
- ด้านประเทศมาเลเซีย จุดผ่านแดนถาวร 9 แห่ง

ช่องทางการขนส่งสินค้าส่วนใหญ่จะผ่านจุดผ่านแดนถาวรเนื่องจากเป็นด่านสากลมีการให้บริการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. การขนส่งสินค้าทางบก ได้แก่ ทางรถไฟ และรถยนต์

1.1 **การขนส่งโดยรถไฟ** ประเทศไทยมีเส้นทางรถไฟที่เชื่อมต่อไปยังต่างประเทศเพียงหนึ่งเส้นทาง ได้แก่ หาดใหญ่-ปัตเตอร์เวิร์ธ โดยผ่านด่านพรมแดนไทยที่ด่านปาดังเบซาร์ จังหวัดสงขลา ไปรัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซียการเดินทางโดยรถไฟสายนี้จะมีการตรวจสัมภาระ ณ ด่านปาดังเบซาร์ จากการสอบถามข้อมูลพบว่ามิ

โอกาสเป็นไปได้มากที่จะมีการลักลอบนำเข้าส่งออกกล้วยไม้ในช่องทางนี้ โดยเฉพาะการลักลอบนำเข้ากล้วยไม้ป่าจากประเทศมาเลเซีย เนื่องจากเป็นความยุ่งยากของพนักงานเจ้าหน้าที่ในการตรวจสอบสัมภาระบนรถไฟ

1.2 การขนส่งทางถนนโดยใช้รถยนต์ ประชาชนและสินค้าจากประเทศไทยสามารถผ่านแดนไป ประเทศเพื่อนบ้านทางถนน ได้แก่ กัมพูชา เมียนมา มาเลเซีย และสปป.ลาวดังนี้

- ด้านประเทศกัมพูชา ชายแดนไทยกับกัมพูชาติดต่อกันทางบกเท่านั้น 7 จังหวัด 17 จุด ได้แก่ อุบลราชธานี บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ สระแก้ว จันทบุรี และตราด ช่องทางที่มีการขนส่งสินค้าและมีเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องประจำ ได้แก่ ช่องสง่า จังหวัดศรีสะเกษ ช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ ด่านอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด่านบ้านแหลม และบ้านผักกาด จังหวัดจันทบุรี ด่านคลองใหญ่ จังหวัดตราด ส่วนช่องทางอื่นๆ มีเฉพาะเจ้าหน้าที่จากกรมศุลกากร และหน่วยงานความมั่นคง

จากการศึกษากระบวนการตรวจปล่อยสินค้าช่องทางด้านชายแดนไทยกัมพูชา บริเวณที่เป็นจุดผ่านแดนถาวร ได้แก่ ช่องจอม ช่องสง่า ด่านอรัญประเทศ ด่านบ้านแหลม ด่านบ้านผักกาด ด่านคลองใหญ่ จุดผ่อนปรน ได้แก่ ช่องอานม้า ช่องบ้านซับริต ช่องบึงขันธ์ล่าง บึงขันธ์ล่าง บ้านสวนส้ม และบ้านมะม่วง พบว่าถ้าเป็นจุดผ่านแดนถาวรเจ้าหน้าที่จะตรวจสอบอย่างเข้มงวดทั้งยานพาหนะและประชาชนที่ข้ามแดน โดยใช้เครื่องเอกซเรย์ยกเว้นช่องสง่าและช่องจอมที่มีสินค้าและประชาชนผ่านแดนไม่มาก สองช่องทางนี้ส่วนใหญ่เป็นประชาชนฝั่งกัมพูชาเข้ามาประเทศไทยเพื่อซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค จึงใช้เจ้าหน้าที่ในการตรวจสอบ ในทุกช่องทางมีโอกาสน้อยมากที่จะมีการลักลอบนำกล้วยไม้เข้า-ออกไปนอกประเทศ โดยเฉพาะเข้าเจ้าหน้าที่จะเข้มงวดเป็นพิเศษ ส่วนช่องทางที่เป็นจุดผ่อนปรน การตรวจสอบสัมภาระของประชาชนที่ข้ามผ่านแดนไม่เข้มงวดมากนัก เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่จำนวนน้อยไม่ครบทุกหน่วยงาน ประกอบกับมีประชาชนข้ามผ่านแดนไม่มาก จากการศึกษา ยังพบมีการนำกล้วยไม้ป่าจากเขมรมาขายที่ตลาดใกล้ชายแดนของไทย ได้แก่ ช่องอานม้า จุดผ่อนปรนบ้านมะม่วง และช่องทางตามธรรมชาติบ้านท่าเสา พบมีกล้วยไม้ป่าเข้ามาขายเป็นจำนวนมากบริเวณตลาดนัดวัดท่าเสา

- ด้าน สปป.ลาว ไทยมีชายแดนติดกับ สปป.ลาว 12 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ประชาชนในประเทศไทยสามารถเดินทางผ่านแดนไป สปป.ลาว โดยรถยนต์ได้ทุกจังหวัด สำหรับจังหวัดที่ไม่มีเขตติดต่อลาวทางพื้นดิน ประเทศไทยได้สร้างสะพานเชื่อมต่อ 4 จังหวัด ได้แก่ สะพานมิตรภาพไทยลาวแห่งที่ 1-4 ในจังหวัดหนองคาย มุกดาหาร นครพนม เชียงราย และอนาคตจะสร้างแห่งที่ 5 ที่จังหวัดบึงกาฬ

จากการศึกษากระบวนการตรวจปล่อยสินค้า ณ จุดผ่านแดนถาวรไทย-สปป.ลาว พบว่า กระบวนการตรวจสอบสินค้าและสัมภาระของประชาชน ณ จุดผ่านแดน จังหวัดเชียงราย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และอุบลราชธานี พบว่ามีการตรวจสอบอย่างเข้มงวด โดยเจ้าหน้าที่และใช้เครื่องเอกซเรย์ตรวจสอบสัมภาระ จากการสอบถามข้อมูลพบมีการนำกล้วยไม้ลูกผสมจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน ผ่าน สปป.ลาว มายังไทยเข้าทางด่านเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งผู้นำเข้ามีหนังสืออนุญาตมาจากประเทศต้นทางและแจ้งนำเข้าที่ด่านตรวจพืชอย่างถูกต้อง และมีการส่งกล้วยไม้ลูกผสมไปลาวแต่ไม่ได้ขอหนังสืออนุญาตไซเตสเนื่องจากกล้วยไม้ลูกผสมไม่ใช่พืชอนุรักษ์ ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 และที่แก้ไขเพิ่มเติม จึงไม่ต้องขอหนังสืออนุญาต

ไซเตส (CITES Permit) และสปป. ลาว ไม่ต้องการหนังสืออนุญาตฯ จากการสำรวจการค้ากล้วยไม้บริเวณตลาดการค้าชายแดนไทย-ลาว ด้านฝั่งชายแดนไทยไม่พบมีการลักลอบนำกล้วยไม้ป่าพบเฉพาะในตลาดฝั่งลาว ได้แก่ บริเวณด่านช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี แต่จากการสอบถามประชาชนในพื้นที่ซึ่งพบมีการลักลอบนำกล้วยไม้เข้ามาไทยโดยซุกซ่อนมากับสินค้าอื่นๆ ในรถเข็น และขนส่งโดยใช้รถโดยสารประจำทางระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว สำหรับจุดผ่านแดนห้วยโก๋ย จังหวัดน่าน ด่านท่าลี่ จังหวัดเลย และด่านภูดู่ จังหวัดอุดรดิตถ์ ไม่พบมีการนำกล้วยไม้เข้าและออก เนื่องจากพื้นที่ของ สปป.ลาวที่ติดต่อกับไทยไม่ใช่เขตชุมชน

- ด้านประเทศเมียนมา ประเทศไทยมีชายแดนติดกับประเทศเมียนมา 10 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง จากการศึกษาข้อมูลกระบวนการตรวจปล่อยกล้วยไม้ และสำรวจตลาดบริเวณด่านพรมแดน ณ ด่านแม่สาย สะพานข้ามแม่น้ำแ่งที่ 1 และ 2 จังหวัดเชียงราย ด่านแม่สอด ตลาดริมเมย จังหวัดตาก และด่านพุน้ำร้อน ด่านพระเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี และด่านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการศึกษาพบว่าบริเวณด่านแม่สายและตลาดแม่สายไม่พบมีการนำกล้วยไม้เข้าและไม่มีการขายกล้วยไม้ในตลาดชายแดนของทั้งสองฝั่ง ด่านพุน้ำร้อน จังหวัดกาญจนบุรี พบมีการนำกล้วยไม้ป่าจากเมียนมาเข้ามาไทยบ้างแต่จำนวนไม่มากนักนำมาเพื่อใช้ส่วนตัวหรือประดับมิใช่เพื่อการค้าและฝั่งประเทศไทยมีการนำกล้วยไม้ลูกผสมออกไปเมียนมา ส่วนด่านแม่สอด บริเวณตลาดริมเมย พบมีกล้วยไม้ป่าขายด้านที่เป็นชายแดนเมียนมา และในร้านค้าฝั่งไทยบ้างแต่ไม่มาก เนื่องจากร้านค้าที่จำหน่ายกล้วยไม้ป่าอยู่ในเขตเมียนมาเจ้าหน้าที่ของไทยที่เกี่ยวข้องจึงไม่มีอำนาจในการจับกุม และจากการสอบถามคนในพื้นที่พบว่ามีการลักลอบนำกล้วยไม้เข้ามาในไทยผ่านช่องทางนี้เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังพบมีการส่งออกต้นกล้วยไม้ และดอกกล้วยไม้ลูกผสมจากไทยไปเมียนมาผ่านช่องทางนี้แต่จำนวนไม่มาก และพบมีการปลอมแปลงหนังสืออนุญาตไซเตสสำหรับการส่งออกดอกกล้วยไม้ลูกผสมเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของเมียนมาต้องการหนังสืออนุญาตสำหรับดอกกล้วยไม้ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของอนุสัญญาไซเตส ประเทศไทยจึงไม่สามารถออกหนังสืออนุญาตให้ได้ สำหรับด่านพระเจดีย์สามองค์ จุดผ่อนปรนเพื่อการท่องเที่ยวและด่านสิงขร จุดผ่อนปรนพิเศษ ยังพบมีการค้ากล้วยไม้ป่าที่ผิดกฎหมายเป็นจำนวนมาก พนักงานเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ไม่สามารถจับกุมได้เนื่องจากปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนโยบายของพื้นที่ จึงเป็นแหล่งค้าขายกล้วยไม้ที่ผิดกฎหมายแห่งใหญ่ในภาคตะวันตก

- ด้านประเทศมาเลเซีย ประเทศไทยมีชายแดนติดกับประเทศมาเลเซีย 4 จังหวัด ได้แก่ สตูล สงขลา ยะลา และนราธิวาส ประเทศไทยสามารถเดินทางโดยใช้รถยนต์ไปมาเลเซียได้ที่ จังหวัดสงขลา ยะลา และนราธิวาส จากการศึกษากระบวนการตรวจปล่อยสินค้า ณ ด่านสะเดา ด่านประดิ่งเบซาร์ ด่านบ้านประกอบ จังหวัดสงขลา ด่านสุโขทัยโลก จังหวัดนราธิวาส พบว่า ถึงแม้จะเป็นด่านถาวร การตรวจสินค้า พาหนะ และสัมภาระไม่เข้มงวดมากนักโดยเฉพาะขาเข้าประเทศไทยและไม่มีเจ้าหน้าที่ด่านตรวจพืชประจำจุดตรวจร่วมกับหน่วยงานอื่น ประกอบกับปัญหาด้านความมั่นคง ทำให้ช่องทางผ่านแดนทางบกในภาคใต้นั้นมีโอกาที่จะมีการลักลอบนำกล้วยไม้เข้าประเทศโดยใช้ยานพาหนะเข้าทางจุดผ่านแดนถาวร และมีโอกาสลักลอบนำเข้ามาผ่านจุดที่เป็นช่องทางธรรมชาติซึ่งยากต่อการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ และกล้วยไม้ที่มีการลักลอบนำเข้ามานั้นจะถูกส่งต่อไปยังตลาดไม้ดอกไม้ประดับในกรุงเทพฯ โดยรถโดยสาร และรถไฟ

2. การขนส่งทางเรือ

2.1 การขนส่งโดยเรือบริเวณด่านพรมแดน ซึ่งประเทศไทยมีเส้นทางเรือติดกับ สปป.ลาว เมียนมา จังหวัดระนอง และมาเลเซีย

- ด้าน สปป.ลาว ประเทศไทยมีการเดินทางหรือขนส่งสินค้าทางเรือไป สปป.ลาว ณ ด่านท่าเรือเชียงแสน จังหวัดเชียงราย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร บึงกาฬ จากการศึกษาพบว่า ประเทศไทยมีการส่งกล้วยไม้แห้ง ลูกผสมไปจีนและส่งต้นกล้วยไม้มีชีวิตไป สปป.ลาว ผ่านด่านเชียงแสน โดยผู้ประกอบการได้ดำเนินการขอหนังสืออนุญาตที่สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช และบางรายขอที่ด่านตรวจพืชเชียงแสน และตรวจปล่อยสินค้าที่ด่านเชียงแสน ส่วนการนำเข้าไม้พุ่มมีข้อมูลการนำเข้ากล้วยไม้ทางด่านท่าเรือเชียงแสนหรือท่าเรืออื่นๆ ที่มีเขตติดต่อกับ สปป.ลาว สำหรับการเดินทางระหว่างเขตแดนไทยกับ สปป.ลาว ทางเรือ ในจังหวัดหนองคาย นครพนม มุกดาหาร และ บึงกาฬ เป็นการเดินทางไปมาหาสู่กันระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศ การเดินทางของประชาชนลาวเพื่อมาทำงานในประเทศไทย และการขนส่งสินค้าเพื่อค้าขายระหว่างประเทศแต่ปริมาณไม่มากเมื่อเทียบกับการขนส่งสินค้าข้ามแดนทางบกโดยรถยนต์ แต่ในทางกลับกันกลับมีข้อมูลว่ามีการลักลอบนำกล้วยไม้ป่าเข้าประเทศไทยทางเรือเป็นจำนวนมากเนื่องจากการตรวจสอบสัมภาระของเจ้าหน้าที่ไม่เข้มงวดมากนัก นอกจากนี้มีการใช้เรือส่วนตัวขนส่งสินค้าข้ามแดนมาเองและไม่ขึ้นฝั่งบริเวณที่มีเจ้าหน้าที่ทำให้ยากต่อการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ กล้วยไม้ที่นำเข้ามาส่วนหนึ่งขายบริเวณตลาดการค้าชายแดน ที่เหลือส่งเข้ามาขายในตลาดไม้ดอกไม้ประดับในกรุงเทพฯ และปริมาณพลโดยรถรับจ้างจะไปปรับสินค้า หรือขนส่งโดยรถโดยสาร แล้วส่งต่อให้นายทุนในกรุงเทพฯหรือสวนกล้วยไม้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Jacob Phelps เมื่อปี ค.ศ. 2515 เรื่อง การค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมายในพื้นที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ประเทศไทย สปป.ลาว และเมียนมา)

- ด้านประเทศมาเลเซีย ประเทศไทยมีการขนส่งสินค้าผ่านชายแดนมาเลเซียทางด้านด่านท่าเรือสตูล จังหวัดสตูล โดยส่งออกต้นกล้วยไม้หวายลูกผสมไปลังกาวิ ผ่านช่องทางนี้เป็นประจำทุกเดือน ซึ่งผู้ส่งออกจะดำเนินการขอหนังสืออนุญาตล่วงหน้า ณ สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช และให้ด่านตรวจพืชสตูลเป็นผู้ตรวจปล่อย จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ทราบว่าจังหวัดสตูลมีท่าเรือเอกชนหลายแห่งซึ่งไม่มีเจ้าหน้าที่ของทางราชการประจำ ทำให้มีโอกาสนำเข้า ส่งออกสินค้าโดยไม่ขออนุญาตได้ เช่นเดียวกับกล้วยไม้

2.2 ส่วนการขนส่งสินค้าทางเรือในช่องทางอื่นๆ ได้แก่ ท่าเรือกรุงเทพฯ ท่าเรือแหลมฉบัง จากการศึกษาข้อมูล พบว่า ผู้ส่งออกหรือตัวแทนผู้ส่งออกจะต้องดำเนินการขออนุญาตหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เรียบร้อยก่อน จึงจะไปขนสินค้าได้ ถ้าเป็นกล้วยไม้ต้องมีหนังสืออนุญาตไซเตส และใบรับรองสุขอนามัยพืชตามข้อกำหนดของประเทศต้นทาง กรณีส่งออกเจ้าหน้าที่ของด่านตรวจพืชจะตรวจสินค้าก่อนบรรจุในตู้คอนเทนเนอร์ ดังนั้นในส่วนของการส่งออกหากมีการลักลอบกรณีก็พบเป็นการจงใจสำแดงเท็จ ส่วนการนำเข้า ผู้ประกอบการมักยื่นเอกสารประกอบการนำเข้าก่อนที่สินค้าจะมาถึงท่าเรือ หากผู้นำเข้าสำแดงเท็จสินค้านั้นก็มาผ่านการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ด่านตรวจพืชของกรมวิชาการเกษตร ซึ่งสินค้าเข้าและออกผ่านทางด่านท่าเรือการตรวจด้วยเครื่องเอกซเรย์จะเป็นการสุ่มเท่านั้นไม่น้อยกว่าร้อยละ 5 เนื่องจากมีสินค้าเข้าออกจำนวนมาก ซึ่งมีโอกาสหลุดลอดได้มาก

3. การขนส่งทางอากาศ

ประเทศไทยมีท่าอากาศยานนานาชาติจำนวน 8 แห่ง ได้แก่ ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ จังหวัดสมุทรปราการ ท่าอากาศยานดอนเมือง จังหวัดกรุงเทพฯ ท่าอากาศยานอุตะเถา จังหวัดชลบุรี ท่าอากาศยานเชียงใหม่ ท่าอากาศยานแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ท่าอากาศยานอุดรธานี ท่าอากาศยานภูเก็ต ท่าอากาศยานหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งการขนส่งทางอากาศโดยใช้เครื่องบินเป็นการขนส่งสินค้าผ่านระบบคลังสินค้า และการขนส่งผ่านไปรษณีย์ต่างประเทศ

3.1 การขนส่งผ่านระบบคลังสินค้า

3.2 การขนส่งสินค้าผ่านระบบไปรษณีย์ต่างประเทศ

3.3 อื่น ๆ การนำสินค้าติดตัวกับผู้โดยสารเครื่องบิน

จากสถิติการค้ากล้วยไม้ระหว่างประเทศ ของกลุ่มวิจัยอนุสัญญาไซเตส ประเทศไทยมีการนำเข้าส่งออกต้นกล้วยไม้มีชีวิตทางอากาศโดยเครื่องบินมากที่สุด โดยนำเข้าส่งออก ณ สนามบินท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิ และท่าอากาศยานนานาชาติเชียงใหม่ มากที่สุด ตามลำดับ กระบวนการตรวจปล่อยสินค้า ณ ท่าอากาศยานจะเป็นการขนส่งสินค้าผ่านระบบคลังสินค้า ผู้ที่ดำเนินการส่งออกกล้วยไม้ชนิดพันธุ์แท้ และกล้วยไม้ลูกผสมสามารถขอหนังสืออนุญาตไซเตส ได้ที่ด่านตรวจพืชท่าอากาศยาน ดังนี้ ด่านตรวจพืชท่าอากาศยานเชียงใหม่ ด่านตรวจพืชท่าอากาศยานหาดใหญ่ ด่านตรวจพืชท่าอากาศยานภูเก็ต และด่านตรวจพืชอากาศยานสุวรรณภูมิ เฉพาะกล้วยไม้ลูกผสม กรณีนำเข้าสามารถแจ้งขออนุญาตนำเข้าได้ทุกด่าน สำหรับกระบวนการนำเข้าส่งออกกล้วยไม้ทางเครื่องบินผ่านคลังสินค้าขั้นตอนการดำเนินการเช่นเดียวกับทางเรือ โดยผู้ส่งออกต้องได้รับอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก่อนจึงจะทำใบขนของศุลกากรได้ ซึ่งการขนส่งสินค้าโดยเครื่องบินจะเอกซเรย์สินค้าเข้าและออกทุก shipment ส่วนหนึ่งเพื่อความปลอดภัยทางอากาศยาน ดังนั้น การขนส่งสินค้าผ่านทางคลังสินค้านี้มีโอกาสที่เกิดการลักลอบน้อยมาก ส่วนการขนส่งผ่านทางระบบไปรษณีย์ต่างประเทศ จะพบมีการลักลอบส่งกล้วยไม้จำนวนมากทั้งที่เป็นกล้วยไม้ป่าและกล้วยไม้จากการขยายพันธุ์เทียม การทำการค้าที่ผิดกฎหมายส่วนใหญ่พบในกลุ่มผู้ค้าออนไลน์ซึ่งปริมาณในการนำเข้าส่งออกแต่ละครั้งไม่มาก โดยจะสำแดงรายละเอียดที่วัสดุภัณฑ์เป็นเท็จเพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ยังพบว่ามีมีการลักลอบนำเข้านำออกกล้วยไม้โดยการนำติดตัวหรือใส่ในกระเป๋าสัมภาระของผู้โดยสารเครื่องบิน

นอกจากนี้ ได้ดำเนินการสำรวจการค้ากล้วยไม้ป่าตลาดภายในประเทศ จำนวน 6 แห่ง และการขนส่งทางรถไฟ และรถโดยสาร ดังนี้

1. ตลาดไม้ดอกไม้ประดับ คลอง 15 จังหวัดปทุมธานี
2. ตลาดนัดสวนจตุจักร (วันพุธ-พฤหัสบดี, เสาร์-อาทิตย์) จังหวัดกรุงเทพฯ
3. ตลาดต้นไม้สนามหลวง 2 จังหวัดกรุงเทพฯ

4. ตลาดต้นไม้บางใหญ่ จังหวัดปทุมธานี
5. ตลาดไม้ประดับซอยช่าง จังหวัดนนทบุรี
6. ตลาดสมบัติบุรี จังหวัดนนทบุรี อยู่ในย่านเดียวกับตลาดไม้ประดับบางใหญ่-บางบัวทอง
7. สถานีรถไฟบางซื่อ การขนส่งทางรถไฟ
8. สถานีรถโดยสารสมบัติทัวร์

จากผลการสำรวจพบมีการค้ากล้วยไม้ป่าจำนวนมากที่ตลาดนัดสวนจตุจักรโดยเฉพาะตลาดนัดไม้ดอกไม้ประดับวันพุธ-พฤหัสบดี ซึ่งกล้วยไม้ที่นำมาขายมีการส่งมาจากชายแดนโดยใส่กล่องและกระสอบ ซึ่งแม่ค้าที่ขายไม่ใช่เจ้าของสินค้าเป็นเพียงผู้รับจ้างขาย ส่วนตลาดไม้ดอกไม้ประดับอื่น ๆ กล้วยไม้ที่ขายส่วนใหญ่เป็นกล้วยไม้ลูกผสม ส่วนกล้วยไม้ป่ามีบ้างแต่จำนวนไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นการนำกล้วยไม้ป่ามาปลูกให้หมดสภาพป่าแล้วจึงจำหน่าย ส่วนการให้บริการขนส่งสินค้าทางรถไฟและรถทัวร์บริษัทไม่ค่อยให้ความสำคัญกับประเภทของสินค้าที่รับฝากส่งซึ่งเป็นช่องทางให้มีการขนส่งสินค้าที่ผิดกฎหมายได้

9. สรุปผลการทดลองและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษากระบวนการตรวจปล่อยกล้วยไม้ในช่องทางต่าง ๆ ได้แก่ ทางบก ทางเรือ และทางอากาศพบว่า ช่องทางผ่านแดนที่เป็นจุดผ่านแดนถาวรกระบวนการตรวจปล่อยสินค้านำเข้ารวมถึงกล้วยไม้มีความเข้มงวดกว่าช่องทางอื่นๆ เนื่องจากมีหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องประจำการที่จุดผ่านแดนจึงพบปัญหาในการลักลอบทำการค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมายน้อยมาก มีการเอ็กซเรย์ทั้งคนข้าม สัมภาระ และยานพาหนะ สำหรับจุดผ่านแดนที่เป็นจุดผ่อนปรนชั่วคราวยังพบปัญหาการลักลอบบ้าง เนื่องจากจำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ ปัญหาทางด้านความมั่นคงและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อีกทั้งบริเวณจุดผ่อนปรนไม่มีเจ้าหน้าที่ด่านตรวจพืชประจำ จึงทำให้ประสิทธิภาพในการกำกับดูแลการนำเข้าส่งออกกล้วยไม้บริเวณจุดผ่อนปรนไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร อีกทั้งเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่นที่ปฏิบัติงาน ณ จุดผ่านแดนยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าส่งออกกล้วยไม้ระหว่างประเทศจึงไม่ได้ให้ความสำคัญในการตรวจสอบ นอกจากนี้ยังพบการลักลอบนำเข้ากล้วยไม้จำนวนมากบริเวณช่องทางผ่านแดนโดยใช้เรือและขึ้นฝั่งไทยบริเวณท่าที่ไม่มีเจ้าหน้าที่อยู่ รวมถึงการนำเข้า ส่งออกกล้วยไม้โดยใช้ไปรษณีย์ต่างประเทศก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่มีการลักลอบจำนวนมากโดยการสำแดงเท็จ ดังนั้น แนวทางในการปรับปรุงการควบคุม กำกับ ดูแลการค้าพืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ เบื้องต้นต้องมีการให้ความรู้กับเจ้าหน้าที่กรมวิชาการเกษตร และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลการผ่านแดนเพื่อช่วยสอดส่อง และเพื่อให้ตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมาย มีการจัดทำแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้ากล้วยไม้ที่ผิดกฎหมาย บทกำหนดโทษหากไม่ปฏิบัติตาม รวมถึงการขออนุญาตนำกล้วยไม้ผ่านแดนอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ในระดับนโยบายควรมีการผลักดันให้เกิดจุดตรวจร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกๆ ควรมีการให้ความรู้กับบริษัทขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ เช่น ไปรษณีย์ การรถไฟไทย บริษัทเดินรถโดยสาร เพื่อให้ตรวจสอบสินค้าก่อนรับขนส่ง และดำเนินการตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

10. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

การทดลองที่คาดว่าจะนำไปใช้ประโยชน์ในปี 2561

กลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มวิจัยอนุสัญญาไซเตสด้านพืชนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงกระบวนการออกหนังสืออนุญาตและขั้นตอนการตรวจปล่อยพืชอนุรักษ์วงศ์กล้วยไม้ในช่องทางต่างๆ

12. เอกสารอ้างอิง

กองความร่วมมือการค้าและการลงทุน กรมการค้าต่างประเทศ. มปป. คู่มือการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน. บริษัท ไทภูมิ พับลิชชิ่ง จำกัด. นนทบุรี. 68 หน้า

ดวงเดือน ศรีโพทา. 2552. การศึกษาการค้ากล้วยไม้ป่าตามแนวชายแดนเพื่อตรวจสอบ ติดตามและควบคุม ไม้ให้ มีผลกระทบเสียหายต่อประชากรของชนิดพันธุ์ในธรรมชาติ ตามพระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518. กรม วิชาการเกษตร. กรุงเทพฯ.

ดวงเดือน ศรีโพทา. 2556. การศึกษาและพัฒนาระบบการควบคุมการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพืชอนุรักษ์ตาม พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518. กรมวิชาการเกษตร. กรุงเทพฯ.

สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร. 2551. พระราชบัญญัติพันธุ์พืช พ.ศ. 2518 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. โรงพิมพ์ ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. กรุงเทพฯ. 45 หน้า.

Phelps, J. and Webb, E.L. 2015. "Invisible" wildlife Trade: Southeast Asia's undocumented illegal trade in wild ornamental plants. TRAFFIC Southeast Asia Regional Office. Malaysia. 34 p.

<https://trade.cites.org/> เข้าถึงกุ่มภาพันท์ 2561

